

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

УДК 347.7

Січко Дмитро Сергійович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморський національний університет імені Петра Могили*

Сичко Дмитрий Сергеевич

*кандидат юридических наук,
доцент кафедры гражданского и криминального права и процесса
Черноморский национальный университет имени Петра Могили*

Sichko Dmytro

*PhD, Associate Professor Department of Civil and Criminal Law and Procedure
Petro Mohyla Black Sea National University*

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ З
ОДНИМ УЧАСНИКОМ
ПРАВОВОЙ РЕЖИМ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АКЦИОНЕРНЫХ
ОБЩЕСТВ С ОДНИМ УЧАСТНИКОМ
THE LEGAL REGIME OF JOINT STOCK COMPANIES WITH A
SINGLE SHAREHOLDER**

Анотація. Стаття присвячена основним проблемним аспектам та особливостям функціонування акціонерного товариства, створеного одним засновником або з одним учасником. Розкривається сутність та зміст такого одноосібного здійснення господарської діяльності в сфері відносин з приводу корпоративного управління. Звертається увага на існуванні нормативно-правового забезпечення господарських товариств з одним учасником в праві ЄС. Робиться аналіз сучасного вітчизняного

законодавства щодо регулювання правового режиму та правового статусу діяльності акціонерного товариства з одним учасником. Визначається особливість реалізації функцій загальних зборів одним акціонером, а також проводиться ґрунтовний аналіз оптимізації внутрішньо організаційної структури такого підприємства. Вагоме місце в роботі займає аналіз положень законодавства України, зокрема Законів України «Про господарські товариства»; «Про акціонерні товариства». За наслідками такого аналізу стало можливим запропонувати уточнення сучасного законодавства, метою яких є підвищення ефективності правового регулювання діяльності акціонерного товариства з одним учасником. В статті піднімаються питання ефективності функціонування господарських товариств з одним учасником, а також проблеми пов'язані із перетворенням органів управління у випадку консолідації акціонерного капіталу в одного акціонера, шляхом викупу всіх акцій такого товариства.

Ключові слова: господарські товариства з одним учасником, акціонерні товариства, учасник товариства, засновник товариства, органи управління товариства, правовий режим.

Анотація. Стаття посвящена основним проблемним аспектам и особенностям функционирования акционерного общества, созданного одним учредителем или с одним участником. Раскрывается сущность и содержание такого единоличного осуществления хозяйственной деятельности лицом в сфере отношений по поводу корпоративного управления. Обращается внимание на существовании нормативно-правового обеспечения хозяйственных обществ с одним участником в праве ЕС. Делается анализ современного отечественного законодательства по регулированию правового режима и правового статуса деятельности акционерного общества с одним участником.

Определяется особенность реализации функций общего собрания одним акционером, а также проводится анализ оптимизации внутренне-организационной структуры такого предприятия. Отдельно уделено внимание анализу положений законодательства Украины, в частности Законов Украины «О хозяйственных обществах»; «Об акционерных обществах». За результатами такого анализа было предложено уточнение действующего законодательства, целью которого является повышение эффективности правового регулирования деятельности хозяйственных обществ с одним участником. В статье затрагиваются вопросы эффективности функционирования хозяйственных обществ с одним участником, а также проблемы связаны с реорганизацией органов управления в случае консолидации акционерного капитала одним акционером, путем выкупа всех акций такого общества.

Ключевые слова: *хозяйственные общества с одним участником, акционерные общества, участник общества, учредитель общества, органы управления общества, правовой режим.*

Summary. *The research paper deals with the main problematic aspects and peculiarities of the functioning of economic entities in the form of economic partnerships established by one founder or one shareholder. The essence and content of individual economic activity by a person in the field of relations concerning corporate governance is revealed. Attention is drawn to the existence of the regulatory framework of one-shareholder economic entities in the EU law. An analysis of current domestic legislation on the regulation of the legal regime and the legal status of the activities of economic entities is carried out. The research pays special attention to the functioning of joint-stock companies with one shareholder (owner), in particular the issues of the activity of its management bodies are raised. The peculiarity of the performance of the functions of the general meeting by one shareholder is determined, as well as a*

thorough analysis of the optimization of the internal organizational structure of such an enterprise is carried out. An important place in the work is occupied by the analysis of the provisions of Ukrainian legislation, in particular, the Laws of Ukraine "On Economic Entities"; "On Joint Stock Companies". As a result of this analysis, it became possible to propose clarification of the current legislation aimed at increasing the effectiveness of legal regulation of the activities of one-shareholder economic entities. The issues of the effectiveness of the functioning of one-shareholder economic entities are separately raised in the research paper, as well as problems connected with the transformation of management bodies in case of consolidation of share capital in one shareholder by redemption of all shares of the company.

Key words: *one-shareholder economic entities, joint-stock companies, company's shareholder, founder of the company, management bodies of the company, legal regime.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економічних відносин та господарського сектору демонструє необхідність інтенсифікації діяльності економічних агентів. Однією з таких моделей є функціонування суб'єкта господарювання із одним засновником, що суттєво спрощує процедуру його управління та розширює можливості реалізації підприємницького потенціалу учасників економічних відносин. Таким чином, актуалізуються питання, зокрема оптимізації цивільно-правового забезпечення правового статусу акціонерного товариства з одним засновником та регулювання його діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика законодавчого закріплення існування господарських товариств з одним власником є однією із найновіших в доктрині цивільно-правової науки. Тому на особливу увагу заслуговують дослідження таких вчених як Ю. Ю.

Акіменко [1], Т. В. Блащук [2], Н. М. Гончарова [3], Ю. М. Крупка [4], І. О. Лехкодух [5] та інші.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз сучасного стану та пошук шляхів оптимізації цивільно-правового забезпечення правового режиму діяльності акціонерного товариства з одним засновником.

Виклад основного матеріалу. Юридична особа, як явище, інститут цивільно-правової науки, виступає результатом корпоративізації, об'єднання капіталів, ресурсів та відповідальності. Створення юридичної особи, саме як кінцевої форми концентрації капіталу та матеріально-технічних ресурсів, передбачає наявність елементу колективної взаємодії власників часток, які формують таку юридичну особу. З таких позицій можна говорити про те, що існування господарського товариства з одним засновником є не виключення із загального правила, а новою окремою формою реалізації господарської діяльності.

В цьому контексті цікавою вбачається позиція Н. М. Гончарової, яка зазначає, що «господарські товариства з одним учасником вже не забезпечують інтереси концентрації капіталу, а, навпаки, вони використовуються для виділення власником тієї частини особистого капіталу, яка буде використовуватися у підприємницькій діяльності. Така форма організації підприємницької діяльності ідеально підходить для випадку, коли одна особа володіє достатнім капіталом для того, щоб не об'єднуватися з іншими особами, бажає обмежити свій ризик лише майном, вкладеним у юридичну особу» [3]. Тобто у випадку діяльності господарського товариства з одним засновником (учасником) відпадає необхідність концентрації капіталу, оскільки він є в наявності однієї фізичної особи, яка прагне забезпечити максимальний контроль за його функціонуванням.

Що ж до правового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання з одним учасником (засновником), то тут слід перш за все відобразити причину та природу такої форми реалізації особою права на здійснення підприємницької діяльності.

По перше, звертає на себе увагу Друга Директива Ради ЄС № 77/91/ЄЕС, яка була прийнята ще 13.12.1976 року і в якій вперше визнається можливість існування суб'єкта господарювання у формі господарського товариства з одним власником (учасником). Ця можливість закріплюється в ст. 5 вказаної Директиви і вона вимагає уточнення, оскільки вказується лише на можливість «створення товариства для якого вимагається більше, ніж один учасник» [6]. Мова йде саме про створення, а не про існування товариства в подальшому де передбачається можливість концентрації капіталу в однієї особи шляхом викупу часток.

Розуміючи необхідність більш детального регулювання питання функціонування господарських товариств з одним учасником, Рада ЄС видає Дванадцятую директиву № 89/667/ЄЕС від 21 грудня 1989 року, в ст. 2 якої зазначається, що «товариство може мати єдиного учасника вже на момент свого заснування, або шляхом переходу всіх часток до однієї особи (товариство з єдиним учасником)» [7]. При чому, ст. 2 цієї ж Директиви містить досить цікаве положення, що національні законодавства країн-членів ЄС повинні або визначати спеціальний режим функціонування господарських підприємств якщо їх єдиним учасником є юридична особа або передбачати відповідні санкції щодо таких випадків. Тобто законодавство ЄС відзначає в цьому певну проблему та рекомендує національним законодавствам застосовувати певні санкційні заходи з метою обмеження випадків існування суб'єктів господарювання з одним учасником (засновником), яким виступає юридична особа.

Наведені вище положення були імплементовані у національне законодавство України, при чому як в Цивільний кодекс України, так і в окремі спеціальні законодавчі акти.

Зокрема, позиція стосовно акціонерного товариства міститься в ч. 4 ст. 153 ЦК України, відповідно до якої зазначається, що «акціонерне товариство може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства. Відомості про це підлягають реєстрації і опублікуванню для загального відома» [8]. Разом з тим, даною статтею законодавець прямо забороняє діяльність акціонерного товариства з одним учасником, якщо таким учасником є інше господарське товариство, яке також має одного учасника. Така позиція виявляється цілком логічною з точки зору мети та порядку ведення господарської діяльності, що у випадку заснування однією особою іншої особи і створення нею в подальшому акціонерного товариства породжує лише ланку взаємозалежних пов'язаних осіб.

Але загалом, вітчизняний законодавець визнає господарське товариство з одним власником досить ефективною формою реалізації підприємницької діяльності, оскільки дублює положення про можливість його утворення одразу в декількох нормах: відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» «засновниками акціонерного товариства можуть бути одна, дві чи більше осіб» [9]. ЦК України також передбачає, що «товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою» [8]. Але крім цього в ст. 98 визнається право і можливість засновника такого товариства, від імені товариства вирішувати питання щодо здійснення правочинів із собою в якості фізичної особи або в якості юридичної особи, у випадку якщо господарське товариство з одним учасником має таким учасником саме юридичну особу.

Останнє відмічається нами як достатньо суперечливу можливість або навіть свободу господарської діяльності, яка може призвести до штучного зменшення податкового навантаження та формування історії фіктивних правочинів, метою яких є створення певного образу добросовісного контрагента товариством з одним учасником.

Як зазначає А. Гук «існування господарських товариств у складі одного учасника можливе не тільки у випадку придбання одним акціонером (учасником) всіх акцій (часток), а й у інших випадках набуття права власності на акції (частки): дарування, спадкування, правонаступництва тощо. Таким чином, у складі одного учасника можуть бути створені та діяти такі форми господарських товариств: акціонерні товариства; товариства з обмеженою відповідальністю; товариства з додатковою відповідальністю» [10]. Цей висновок цілком відповідає логіці законодавчого регулювання функціонування товариства з одним учасником.

Отже необхідно зауважити на наступні особливості правового режиму діяльності окремих органів управління акціонерного товариства з одним учасником (засновником):

- наглядова рада акціонерного товариства не створюється у випадку, якщо таке товариство має одного учасника. Це положення є логічним висновком з аналізу норми ст. 46 Закону України «Про господарські товариства», відповідно до якої «в акціонерному товаристві з числа акціонерів може створюватися наглядова рада акціонерного товариства, яка представляє інтереси акціонерів у період між проведенням загальних зборів і в межах компетенції, визначеної статутом, контролює і регулює діяльність виконавчого органу» [11]. Але враховуючи наявність лише одного учасника цілком логічним вбачається неможливість створення наглядової ради, оскільки кількість акціонерів в такому випадку дорівнює одному, а рада – як колегіальний орган – не може існувати за

умови одноосібного представлення інтересів єдиним учасником. У тому ж випадку, якщо відбувається консолідація часток акціонерного товариства (всього акціонерного капіталу) в одного власника, повноваження наглядової ради повинні бути припинені;

- ревізійна комісія акціонерного товариства з одним учасником також не створюється. Відповідно до ст. 49 Закону України «Про господарські товариства», «контроль за фінансово-господарською діяльністю правління акціонерного товариства здійснюється ревізійною комісією, яка обирається з числа акціонерів. Членами ревізійної комісії не можуть бути члени правління, наглядової ради акціонерного товариства та інші посадові особи» [11]. Логіка висновку щодо неможливості створити колегіальний (комісійний) орган з числа одного акціонера тотожна висновку щодо відсутності в акціонерному товаристві з одним учасником наглядової ради.

Але враховуючи викладене вище, звертає на себе певна неузгодженість законодавчого регулювання діяльності акціонерного товариства з одним власником. Мова йде про положення ч. 3 ст 49 Закону України «Про акціонерні товариства», відповідно до якої «обрання персонального складу наглядової ради, ревізійної комісії (в разі їх створення) здійснюється без застосування кумулятивного голосування» [9]. На нашу думку, ця норма є рудиментарною, оскільки у такому розумінні наглядової ради, в якому це поняття закріплене в законодавстві, створення наглядової ради та ревізійної комісії з числа акціонерів є неможливим в умовах акціонерного товариства з одним учасником.

Так, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 51 Закону України «Про акціонерні товариства» визначається можливість виконання повноважень наглядової ради загальними зборами у випадку, якщо наглядова рада не створюється. Загалом обов'язковість створення наглядової ради передбачена лише для акціонерного товариства з кількістю учасників більше 10 або в публічному

акціонерному товаристві. Що ж до ревізійної комісії або ревізора (а Закон України «Про акціонерні товариства» передбачає здійснення таких функцій однією особою), то ним, знову ж таки, виходячи з логіки викладення норм в Розділі XIV «Перевірка фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства» аналізованого закону, може бути сам єдиний учасник товариства.

Таким чином, для уточнення положень законодавства нам уявляється цілком логічним змінити трактування норми ч. 3 ст 49 Закону України «Про акціонерні товариства» з урахуванням положень ст. 46 та ст. 49 Закону України «Про господарські товариства», а також положень ст. 51 та Розділу XIV Закону України «Про акціонерні товариства» виклавши її в такій редакції:

«3. Наглядова рада в акціонерному товаристві, що складається з однієї особи, не створюється. Ревізором акціонерного товариства, що складається з однієї особи, одноосібно може виступати єдиний акціонер такого товариства. Рішення акціонера з питань прийняття на себе обов'язків ревізора акціонерного товариства, оформлюється ним письмово (у формі рішення). Для виконання ревізії діяльності акціонерного товариства, що складається з однієї особи, його акціонер може залучати незалежного аудитора (аудиторську фірму)».

Висновки. Враховуючи викладене вище слід звернути увагу на особливості та проблемні аспекти правового режиму діяльності господарського товариства з одним учасником. Наявність лише одного учасника у випадку акціонерного товариства накладає певні особливості на функціонування органів управління такого товариства, зокрема наглядової ради та ревізійної комісії (ревізора). Так само, певні особливості існують і щодо здійснення повноважень загальних зборів товариства, оскільки у випадку наявності лише одного учасника вони не проводяться, а всі рішення приймаються одною особою та оформлюються протокольно. Подібна

відсутність бюрократичних процедур суттєво прискорює процес прийняття рішення та робить управління суб'єктом господарювання більш оперативним й ефективним.

Література

1. Акіменко Ю. Ю. Про правовий статус товариства однієї особи в Україні, Німеччині та США. Актуальні проблеми держави і права. Одеса, 2007. Вип. 36. С. 378-391.
2. Блащук Т. В. Особливості правового статусу юридичної особи з одним учасником. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 12. С. 3-7.
3. Гончарова Н. М. Господарське товариство з одним учасником – новела Цивільного кодексу України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_3816.
4. Крупка Ю. М., Міщук В. В. Особливості правового статусу товариства з одним учасником. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. Київ, 2014. Вип. 25. С. 183-190.
5. Лехкодун І.О. Щодо правового статусу господарських товариств з одним учасником Форум права. 2016. №5 С. 123-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_5_22
6. Про узгодження гарантій, яких вимагають держави-члени від товариств у розумінні частини другої статті 58 Договору, з метою захисту інтересів учасників та третіх осіб, з огляду на створення акціонерних товариств, збереження та зміни капіталу, з метою забезпечення рівності застосування таких гарантій: Друга Директива Ради від 13.12. 1976 р. № 77/91/ЄЕС. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45877>.

7. Про товариства з обмеженою відповідальністю з єдиним учасником: Дванадцята Директива Ради ЄС від 21.12.1989 р. № 89/667/ЄЕС. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45877>.
8. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n451>.
9. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#n128>.
10. Гук А. Органи господарських товариств з одним учасником. Юридичний журнал. 2006. №8 С. 24-33 URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2370>.
11. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/>.

References

1. Akimenko Ju. Ju. Pro pravovyj status tovarystva odnijeji osoby v Ukrajinі, Nimechchini ta SShA. Aktualjni problemy derzhavy i prava. Odesa, 2007. Vyp. 36. S. 378-391.
2. Blashhuk T. V. Osoblyvosti pravovogho statusu jurydychnoji osoby z odnym uchasnykom. Pidprijemnyctvo, ghospodarstvo i pravo. 2005. # 12. S. 3-7.
3. Ghoncharova N. M. Ghospodarsjke tovarystvo z odnym uchasnykom – novela Cyviljnogho kodeksu Ukrajinu. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_3816.
4. Krupka Ju. M., Mishhuk V. V. Osoblyvosti pravovogho statusu tovarystva z odnym uchasnykom. Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Draghomanova. Serija 18: Ekonomika i pravo. Kyjiv, 2014. Vyp. 25. S. 183-190.

5. Lekhkodukh I.O. Shhodo pravovogho statusu ghospodarsjkykh tovarystv z odnym uchasnykom Forum prava. 2016. #5 S. 123-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_5_22
6. Pro uzghodzhennja gharantij, jakykh vymaghajutj derzhavy-chleny vid tovarystv u rozuminni chastyny drughoji statti 58 Doghovoru, z metoju zakhystu interesiv uchasnykiv ta tretikh osib, z oghljadu na stvorennja akcionernykh tovarystv, zberezhennja ta zminy kapitalu, z metoju zabezpechennja rivnosti zastosuvannja takykh gharantij: Drugha Dyrektyva Rady vid 13.12. 1976 r. # 77/91/JeES. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45877>.
7. Pro tovarystva z obmezhenuju vidpovidalnistju z jedynym uchasnykom: Dvanadcjata Dyrektyva Rady JeS vid 21.12.1989 r. # 89/667/JeES. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45877>.
8. Cyviljnyj kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. # 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n451>.
9. Pro akcionerni tovarystva: Zakon Ukrainy vid 17.09.2008 r. # 514-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#n128>.
10. Ghuk A. Orghany ghospodarsjkykh tovarystv z odnym uchasnykom. Jurydychnyj zhurnal. 2006. #8 C. 24-33 URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2370>.
11. Pro ghospodarsjki tovarystva: Zakon Ukrainy vid 19.09.1991 r. # 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/>.